

ƏLİKÖMƏKTƏPƏ YAŞAYIŞ YERİ ABİDƏSİ

Cəlilabad rayonunun ərazisi respublikamızın qədim yaşayış məskənlərindən biri hesab olunur. Burada çoxlu sayda tarixi-arxeoloji abidə vardır. Həmin abidələrdən biri Əliköməktəpə yaşayış yeridir.

Eneolit dövrü (e.ə. V minillik) abidəsi sayılan Əliköməktəpə yaşayış yeri Cəlilabad şəhərindən 21 km şimal-qərbdə, Üçtəpə kəndi ərazisində, İncəçayın sağ sahilində yerləşir. Abidənin sahəsi 1,2 ha, təpənin hündürlüyü 4 metrədən çox, qazıntı aparılan ərazi isə 600 kv.metrdir.

Əliköməktəpə yaşayış yerində mədəni təbəqənin qalınlığı 4 metr olub 6 qatdan ibarətdir. Burada binalar çiy kərpiclə dördkünc formada hörülmüşdür; alt qatlarda dairəvi otaqlar da var (ASE, IV cüd. B., 1980, səh. 181).

1971-ci ildə Əliköməktəpə qədim yaşayış yerində Fərman Mahmudovun rəhbərliyi altında, İdeal Nərimanovun iştirakı ilə aşkar edilən əkinçilik mədəniyyəti

nümunələri Azərbaycanda qədim əkinçiliyin oturaq formada olduğunu bir daha sübut etməklə yanaşı, həm də onun əhatə etdiyi ərazinin hüdudunu müəyyən etməyə imkan verdi (Yusif Səfərov. Qədim Azərbaycan: nə bilirik. B., 1989, səh.46).

Əliköməktəpədə Fərman Mahmudov tərəfindən tədqiq edilən 79 və 80 №-li qəbirlərdən xeyli miqdarda tunc əşyanın, o cümlədən yastı balta, nizə ucluğu, qazan, dördkünc bizlər, xəncər tiyəsi və müxtəlif bəzək əşyalarının tapılması, metal emalının yüksək inkişaf səviyyəsinə qalxdığını göstərir (Vəli Baxşəliyev. Azərbaycan arxeologiyası. B., 2007, səh. 165).

Əliköməktəpədə aşkarlanmış dairəvi otaq Eneolit dövrünün dini dünyagörüşünün öyrənilməsində mühüm rol oynayır. Tarix elmləri doktoru Rəşid Göyüşov yazır: “Eneolit dövrünün dini dünyagörüşünü öyrənmək baxımından Əliköməktəpədə tapılan dairəvi otağın böyük əhəmiyyəti var. Otağın divarları gillə suvanmış, üstündə isə ağ gillə şirələnmişdir. Hamar divarda həndəsi xarakterli naxışlar çəkilmişdir. Bu bina çox güman ki, ovsun mərasimlərinin keçirilməsi üçün istifadə edilmişdir” (Azərbaycan arxeologiyası. B., 1986, səh.31).

Eneolit dövründə vahid planla deyil, pərakəndə halda tikilən yaşayış binalarının davamlığını artırmaq və qoşa çatlı damın ağırlığına tab gətirməsi üçün evlərin divarlarının qarşısında xüsusi dayaqlar (pilyastr) hörülürdü. Belə tikililərə daha çox Əliköməktəpə yaşayış məskənində təsadüf olunmuşdur (Azərbaycan tarixi, I cild, B., 1994; səh.28).

Əliköməktəpədə arxeoloji qazıntılar zamanı əmək alətləri, yumurtəşəkilli gil sapand mərmiləri, saxsı qablar, əhliləşdirilmiş at sümükləri, zəngin avadanlıqlı qəbirlər, tikinti qalıqları, çaxmaqdaşı və

obsidian alətlər, bəzək əşyaları, biçin alətləri və s. tapılmışdır.

Əliköməktəpədə tapılmış ən mühüm maddi-mədəniyyət nümunəsi əhliləşdirilmiş at sümüklərinin aşkarlanmasıdır. Bu dünya tarixində çox böyük tapıntı idi. Tapılmış at sümüklərinin tədqiqi göstərdi ki, hələ 6-7 min il bundan əvvəl Azərbaycanda əhliləşmiş iki at cinsi olmuşdur. Bu tapıntıya əsasən söyləmək olar ki, Azərbaycan atçılığın vətənlərindən biri sayılır. Əliköməktəpə abidəsi isə Qafqaz və Ön Asiyada atın əhliləşdirildiyi yer kimi tanınır.

E.ə.V minilliyə aid olan Əliköməktəpə abidəsi keçmiş SSRİ-nin, o cümlədən Azərbaycanın Daş dövrü abidələrinin arxeoloji xəritəsinə daxil edilmiş və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 sayılı Qərarına əsasən 27 inventar sayı ilə Eneolit dövrünə aid dünya əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.

Əliköməktəpə haqqında 1982-ci ildə Moskvada rus dilində dərc edilmiş “SSRİ Eneoliti” kitabında geniş məlumat verilmiş və eyni zamanda kitabın 157-158-ci səhifələrində burada aşkar edilmiş maddi-mədəniyyət nümunələrindən şəkillər verilmişdir. Abidə haqqında 6-cı siniflər üçün Azərbaycan tarixi dərslisində məlumat verilir. Əliköməktəpədə tapılmış mədəniyyət nümunələri isə Azərbaycan Tarix Muzeyində saxlanılır.

Qeyd edək ki, Əliköməktəpə yaşayış yeri respublikamızın cənub-şərq ərazisində qeydə alınmış dünya əhəmiyyətli iki (arxeoloji abidə) abidədən biridir. Burada 1980 və 1991-ci illərdə də arxeoloji qazıntı işləri aparılmışdır.

İldırım ŞÜKÜRZADƏ,
Lənkəran rayonunun Havzava
kənd tam orta məktəbinin tarix
müəllimi